

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Експортоорієнтований розвиток та проблема «голландської хвороби»
*(на матеріалах Міністерства економічного розвитку і торгівлі України,
м. Київ)*

Студента 2 курсу, 1м групи,
спеціальності 051 «Економіка»
спеціалізації «Міжнародна
економіка»

Шибкой Дениса
Свгенійовича

_____ *підпис*

Науковий керівник
доктор економічних
наук, професор

Мельник Тетяна
Миколаївна

_____ *підпис*

Гарант освітньої
програми, кандидат
економічних наук,
професор

Кудирко Людмила
Петрівна

_____ *підпис*

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА АНАЛІЗ ЕКСПОРТНООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ТА ФЕНОМЕНУ «ГОЛЛАНДСЬКОЇ ХВОРОБИ»	6
1.1. Макроекономічні індикатори експортоорієнтованого розвитку та «голландської хвороби»	6
1.2. Аналіз динаміки та структури експорту України.	12
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТОВАРНОГО ЕКСПОРТУ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ПОДОЛАННЯ «ГОЛЛАНДСЬКОЇ ХВОРОБИ»	18
2.1. Дослідження видів економічної діяльності України за товарною структурою експорту.	18
2.2. Стратегії подолання проявів «голландської хвороби» в міжнародній практиці.....	22
Висновки до розділу 2	28
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З «ГОЛЛАНДСЬКОЮ ХВОРОБОЮ» В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	30
3.1. Обґрунтування напрямів подолання «голландської хвороби»	30
3.2. Оцінювання наслідків запровадження запропонованих заходів	34
Висновки до розділу 3	39
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	48

ВСТУП

Актуальність теми. Економіка України перебуває у кризовому стані протягом всіх років незалежності, за винятком періоду 2000-2008 рр., Коли ситуація на світових ринках сировини сприяла збільшенню експорту мінеральної сировини та продуктів її первинної переробки. Підстава для макроекономічної стабілізації та початок фази економічного зростання були сформовано наприкінці 90 років завдяки експортному буму гірничо-хімічної промисловості, оскільки високі темпи одужання США та відповідно світової економіки потребували значного постачання сировини та напівфабрикатів на світовий ринок. Це головна передумова формування сировинної моделі економіки України, яка досі зберігається. В останні роки співвідношення в структурі експорту товарів лише змінилося. Продавці зерна вийшли на перший план, коли нова влада стала більш поблажливою до аграрних магнатів, а не до олігархічних угруповань, багатство яких базувалося на експорті гірничорудної та хімічної продукції. Зерновий експорт лише розширив територіальну та ресурсну базу для подальшого просування національної економіки до товарної рецесії, оскільки цикли кон'юнктури на світових товарних циклах призвели до падіння цін на продукцію великих українських експортерів.

Актуальністю роботи є дослідження основних сировинних ринків в Україні та виявлення їх значущості в поширенні «голландської хвороби». В роботі також запропоновані методи боротьби з даним феноменом та наведені прогностичні зміни економіки від їх впровадження.

Залежність ресурсо- та енергоємності економіки України від світових товарних циклів уже давно розглядається у працях вітчизняних вчених. Так зростання економіки України пов'язують із кон'юктурою на світовому ринку металу такі вчені як С. Буковинський, Т. Унковська та О. Яременко. Феномен «голландської хвороби» в українських реаліях відображено в дослідженнях Голян В. А., Стаканов Р. Д., Лір В. Е. Серед світової спільноти науковців, свої праці присвятили вивченню «голландської хвороби» та експортоорієнтованості ринків такі представники як Рагнар Товрік, Егін Матсен, Рагурам Раджан та

Арвінд Субраманян. Хоч і дана тема вивчена в достатньому обсязі, проте мало відомих випадків подолання симптомів голландської хвороби. Пов'язано це, насамперед, з стрімким розвитком та зміною ринку, а також з небажанням держав перекривати грошові потоки від сировинних секторів.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є виявлення фундаментальних причин та джерел формування феномену «голландської хвороби» в умовах експортоорієнтованого розвитку української економіки. Аналіз основних тенденцій українського товарного експорту, дослідження зміни питомої ваги окремих сировинних груп товарів експорту України, дослідження спрямованості сільськогосподарського та металургійного сектору на експорт сировинних матеріалів. Вивчення факторів, що впливають на ріст ВВП країни та пропозиції щодо подолання «голландської хвороби» в Україні.

Завданнями роботи є:

- вивчення макроекономічних індикаторів експортоорієнтованого розвитку та феномену голландської хвороби;
- аналіз динаміки та структури експорту України;
- дослідження видів економічної діяльності України за товарною структурою експорту;
- дослідження стратегії подолання проявів «голландської хвороби» в міжнародній практиці;
- обґрунтування напрямків подолання «голландської хвороби» для української економіки;
- оцінювання наслідків запровадження запропонованих заходів.

Об'єктом дослідження даної роботи є процес експортоорієнтованого розвитку економіки України у вимірі феномену «голландської хвороби».

Предметом випускної кваліфікаційної роботи є теоретично методичні засади та практичний інструментарій оцінювання феномену «голландської хвороби» на основі аналізу товарного експорту України.

Науково-практична новизна отриманих результатів полягає в отриманні результатів, які підтверджують гіпотезу щодо наявності «голландської хвороби» в

економіці України. В роботі було застосовано підхід з використанням факторного аналізу для дослідження основних факторів впливу на зростання ВВП країни та обґрунтована пропозиція щодо його стимулювання.

Методи дослідження, що були використані в даній випускній кваліфікаційній роботі: теоретичний та емпіричний методи були застосовані при аналізі макроекономічних показників експортоорієнтованого розвитку та феномену «голландської хвороби»; системний підхід застосовувався для дослідження даних структури товарного експорту України; кореляційно-регресійний метод використаний для побудови залежності впливу факторів на приріст ВВП України; економіко-статистичний, табличний і графічний методи застосовувалися для представлення цифрових та текстових даних.

Була здійснена *апробація* у вигляді написання накової статті на «Макроекономічні індикатори експортоорієнтованого розвитку та «голландської хвороби», виявлення її ознак в економіці України», яка була опублікована в щорічному збірнику КНТЕУ «Міжнародна економіка».

При дослідженні тематики випускної кваліфікаційної роботи були опрацьовані такі наукові роботи як автореферат Мерхо О. на тему «Державне регулювання збільшення експорту України», а також автореферат Бабенко О. В. «Державна політика стимулювання експорту в ринковій економіці»

Випускна кваліфікаційна робота складається з трьох розділів по два підрозділи в кожному. Обсяг роботи складає 49 сторінок без додатків та містить 12 таблиць та 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА АНАЛІЗ ЕКСПОРТНООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ТА ФЕНОМЕНУ «ГОЛЛАНДСЬКОЇ ХВОРОБИ»

1.1. Макроекономічні індикатори експортоорієнтованого розвитку та «голландської хвороби»

Голландська хвороба є терміном, який добре відомий економістам і практикам розвитку. Але це також концепція, яка часто поєднується з «прокляттям ресурсів» і неправильно витлумачується як «хвороба», що обов'язково викликає негативний вплив на економіку. захворювання, а також обговорює наслідки для практичних питань політики.

Деякі аспекти політичної економії також допомагають пояснити «прокляття природних ресурсів» та «голландську хворобу». Показано, що країни, багаті на природні ресурси, характеризуються орієнтованою на використання поведінкою, коли різні групи конкурують за привласнення природних ресурсів, що призводить до скорочення виробництва і неефективного використання природних ресурсів [16, с. 234].

Голландська хвороба характеризується деякими спільними рисами, які вказують на початок деградації економіки, а саме деіндустріалізацію, скорочення загальної кількості робочих місць у промисловому секторі, реальне зміцнення валюти, скорочення чистого експорту, протекціонізм (в результаті високого фактичного обмінного курсу), великі циклічні коливання, пов'язані зі змінами світових цін на ресурси, збільшенням коливань обмінного курсу, концентрацією влади і багатства, зростанням нерівності та бідності, поширенням корупції, падінням попиту на людський капітал; і, як наслідок, погіршення освіти і втрата її престижу, збільшили витрати на оборону, щоб захистити джерела величезних прибутків, які випускає невелика група людей.

З інтеграцією все більшої кількості країн до світової економіки та збільшенням обсягів торговельних потоків у рамках міжнародного поділу праці почалося формування нового типу національних економік, економіки, орієнтованої на експорт сировини. Особливістю даного виду економічної системи є переважна частка сировини та напівфабрикатів у структурі товарного експорту з

значною часткою останніх у ВВП країни.

Економіки, орієнтовані на експорт сировини, включають значну кількість країн: більшість країн Близького Сходу (Ірак, Іран, Кувейт, Саудівська Аравія та ін.). Латиноамериканські країни (Бразилія, Венесуела, Колумбія, Чилі) і африканські країни (Алжир, Ангола, Лівія, Нігерія) і деякі країни колишнього Радянського Союзу (Казахстан, Азербайджан, Росія, Україна).

Кількість економік, керованих ресурсами, значно зросла за останні роки: у 1995 році ці країни налічували лише 58, і вони становили лише 18% світового ВВП, у 2018 році ці країни налічували більше 81, і вони становили 26% світової економіки. За 20 років ці країни можуть становити більше половини світового ВВП [1, с. 5].

Класичними критеріями ресурсної залежності або «голландської хвороби» визнано такі критерії: на експорт ресурсів припадає понад 20% експортної структури країни; ресурси приносять більше ніж 20% податкових надходжень до державного бюджету; видобуток корисних копалин охоплює більше 10% продукції.

"Прокляття природних ресурсів" - явище в економіці країни, що має значні природні ресурси і є менш економічно розвинена, ніж країни з невеликими запасами або їх дефіцитом. Вперше цей термін ввів Р. Ауті в 1993 р., але ще в 1980 р. В роботі Дж. Сакс й А. Уорнер почали обговорювати думку про те, що надлишок природних ресурсів може стати проблемою, а не вигодою для країн, що ними володіють. Використовуючи економетрику, вчені використали велику кількість контрольних змінних для встановлення негативної статистичної залежності між надлишковими природними ресурсами та економічним зростанням. Так, у 1965-1998 рр. В країнах ОПЕК ВВП на душу населення збільшився в середньому на 1,3%, тоді як у країнах, що розвиваються - 2,2%. Особливо відрізнялася Нігерія, де протягом 1965-2000 рр.. Нафтові доходи на душу населення зросли з 33 до 245 доларів. США, в той час як ВВП на душу населення залишився на тому ж рівні - 325 доларів. США. Частка бідних за цей період зросла з 36 до 70% за критерієм доходу на душу населення менше ніж на 1

долар США на добу [18, с. 100].

Суть «голландської хвороби» (голландська хвороба) полягає в тому, що в періоди ресурсного буму обмінний курс національної валюти зростає, негативно впливаючи на конкурентоспроможність не сировинних галузей.

Саме сировинна спеціалізація національної економіки дає поштовх до зростання симптомів «голландської хвороби», яка в довгостроковій перспективі може стати головним стримуючим чинником економічного зростання в Україні. Наслідки «голландської хвороби» для національної економіки проілюстровані на рисунку 1.1

Рис.1. Вплив «голландської хвороби» на економічне зростання країни [авторська розробка].

Небажані симптоми голландської хвороби в основному пов'язані з відкриттям природних ресурсів, що, як ми бачили раніше, призводить до великого припливу іноземної валюти, а отже, до реального підвищення курсу обмінного

курсу з негативними наслідками конкурентоспроможності та економічного зростання. Проте існування буму припливу капіталу може також відбуватися через інші джерела, такі як іноземна допомога, грошові перекази працівників, прямі іноземні інвестиції і навіть туризм, які також можуть почати цю економічну хворобу.

Потік грошових переказів працівників, тобто репатрійовані заробітки трудових мігрантів, є важливим чинником зростання сукупного попиту, оскільки вони надають додаткове джерело доходів для країн-реципієнтів, що вдвічі більше, ніж рівень офіційної допомоги країнам, що розвиваються. У цьому контексті грошові перекази, як правило, мають позитивний вплив на інфляцію і, як наслідок, впливають на експорт. Цей ефект впливу спостерігається в різних країнах протягом періодів високої інфляції, що супроводжується ефектом перерозподілу ресурсів на неторговельний сектор. Можна також припустити, що збільшення наявного доходу домогосподарств зменшить пропозицію робочої сили, а також збільшить споживання, що у випадку нееластичного постачання неторгових товарів призводить до падіння експорту. Таким чином, грошові перекази можуть все частіше використовуватися як замітники доходу для внутрішнього виробництва, що підтримує «ефект залежності», підтримуючи загальний спад регресу. Це насправді аргумент «голландської хвороби», який застосовується до грошових переказів працівника. Спільний вплив отриманого доходу та падіння пропозиції робочої сили призведе до значного зростання заробітної плати та витрат на виробництво, а також до зниження рівня безробіття. На відміну від інших потоків капіталу, таких як іноземна допомога, грошові перекази є майже постійним джерелом ресурсів і можуть досягати більш високих значень, ніж приплив приватного капіталу. Отже, вони можуть призвести до значного підвищення реального обмінного курсу. Наприклад, використовуючи щорічні дані для тринадцяти латиноамериканських країн, виявимо, що подвоєння грошових переказів працівників призведе до подорожчання реального обмінного курсу приблизно на 22% [25, с. 6-7].

Крім феномена грошових переказів та прямих іноземних інвестицій,

туристична діяльність також може призвести до «голландської хвороби». Бум у туристичному секторі підвищує попит на нематеріальні товари, що призводить до перерозподілу ресурсів на користь виробництва цих товарів, що характерно для «голландської хвороби». Базуючись на порівняльному аналізі, застосованому до туристичних регіонів Іспанії, Балеарських островів і Канарських островів, які зазнали бум туризму на початку 1960-х років, можна зробити висновок, що були та були ознаки «голландської хвороби» такі як низький рівні освіти, інновацій та технічного прогресу, що є результатом спеціалізації туризму. Подібні висновки знайдені для окремого випадку Маврикія. Отже, ми можемо зіткнутися з випадком, який завершиться деіндустріалізацією. Досліджуючи випадок зростання туристичної активності Таїланду, можна дійти висновку, що навпаки шкідливий вплив «голландської хвороби», а саме деіндустріалізації та подорожчання реального обмінного курсу не відбувся. Головним поясненням цього результату було те, що економіка Таїланду не залежала від туризму, а виробничий сектор - головний внесок у ВВП. Найбільш поширеним рішенням, запропонованим для запобігання деіндустріалізації, що виникає внаслідок ДД, є фіскальний збір на туристичну діяльність паралельно із заохоченням інвестицій в матеріальні товари.

У випадку фінансової допомоги, яка на практиці забезпечує збільшення доступності валютних резервів з невеликим або без додаткового використання вітчизняних виробничих факторів, уряди витрачають це після того, як вони отримали його. В умовах цього сценарію зростання цін на нематеріальні товари зростають, сектор торгівлі стає менш прибутковим, що впливає на зростання, а темп інфляції зростає, що призводить до подорожчання реального обмінного курсу, що знижує конкурентоспроможність економіки і негативно впливає на експортний сектор. Чим слабший розвиток економіки, тим меншою є еластичність внутрішнього постачання і, отже, більш важливе значення має підвищення реального обмінного курсу. Зростання виробництва неторгових товарів та скорочення виробництва торговельних товарів, які більше не є конкурентоспроможними, можуть бути звичайними наслідками фінансової

допомоги, які просто відображають проблеми «голландської хвороби». Інші ефекти, такі як характер іноземної валюти, можуть посилити цю еволюцію. Наприклад, конвертація міжнародної іноземної валюти, що виникає внаслідок допомоги в національній валюті, і зменшення премії за ризик, орієнтовану на допомогу, також може призвести до номінального підвищення курсу валюти.

У випадку з бідними країнами вплив припливу іноземної допомоги на громадську інфраструктуру, що супроводжується обмеженням ухвалення реального обмінного курсу, може компенсувати очікувані негативні наслідки «голландської хвороби». Ефект, викликаний допомогою, можна сприймати як аналог природних ресурсів, де бум не викликаний відкриттям нових ресурсів, а зростанням цін на існуючі та вже досліджені ресурси. У цьому останньому випадку підвищення цін може бути навіть паралельним рухом з підвищенням реального обмінного курсу [26, с. 9].

В економічній науці доведено, що багатство природних ресурсів може і не бути національною перевагою, а може слугувати чинником, який уповільнює економічне зростання. Проявом "голландської" в Україні є:

1. Слабкість інститутів. Основою для аналізу інституційного середовища є бази даних Світового Банку WGI, оцінки яких базуються на тому, що країни, які досягли ВВП на душу населення більше 18 000 дол. США за паритетом купівельної спроможності, в середньому, мають більш якісні інституції. Для аналізу ситуації в Україні можна зробити наступні оцінки: по ефективність державного управління (-0,43); за показником якості регуляторних установ (-0,45); за показником якості правових інститутів (-0,91); на показник ефективності антикорупційного контролю (-0,76) [35];
2. корупція на високому рівні. У 2018 році Transparency International поставила Україну на 120 місце за рівнем корупції з 180 з Бангладеш, Кенією та Сирією;
3. деградація освіти та людського капіталу. У структурі вітчизняної промисловості спостерігалися чіткі регресивні зрушення, напрямом яких зберігався і в період зростання економіки. Зі збільшенням частки зайнятого населення у сировинних секторах частка галузей знизилася, де, насамперед,

матеріалізується НТП, а саме машинобудування та легка промисловість. Зайнятість у секторах нематеріального виробництва, що забезпечує якісне економічне зростання (пов'язане з генерацією нових знань та поширенням інформації, з накопиченням людського капіталу), неухильно знижується. Для зовні позитивних змін у галузевій структурі економіки лежать процеси, пов'язані з примітивізацією зайнятості. Останнє проявляється у збільшенні обсягів торгівлі та наданні звичайних та простих послуг для населення, деіндустріалізації промислової і аграрної праці;

4. невдачі в економічній політиці. У економіці держави «прокляття природних ресурсів» спостерігається через неефективність розподілу ресурсів на структурну перебудову економіки, а також несприяння цьому процесу зі сторони влади [14, с. 235].

Таким чином, на основі наведеного аналізу методологічної бази ми бачимо, які ж з макроекономічних індикаторів слід враховувати при визначенні голландської хвороби у держави. Слід також зазначити, що в Україні присутні тільки окремі симптоми «голландської хвороби» оскільки притаманного росту курсу національної валюти в країні не спостерігається. А от всі інші показники, такі як залежність економіки від сировинного сектору та падіння обсягів готової продукції спостерігається в повній мірі.

1.2. Аналіз динаміки та структури експорту України.

Аналізуючи основні макроекономічні показники експорту України (дод. А) слід зазначити, що держава має досить високі показники відношення загального експорту товарів на послуг до номінального ВВП країни. Так звана експортна квота знаходиться в діапазоні від 45% до 53% впродовж досліджуваного періоду, що свідчить про високу залежність економіки країни від експорту, а також про експортоорієнтованість державної політики (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Реалізація експортного потенціалу України

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Номінальний ВВП, млн дол США	131805	90615	93270	112154	130832

Продовження табл. 1.1

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП на душу населення, дол. США	3014,6	2115,4	2185,9	2640,3	3095,2
Експорт товарів і послуг, млн дол. США	64848	47845	45982	53722	59136
Експорт на душу населення, дол. США	1483	1116	1077	1264	1399
Експортна квота, %	49,2	52,8	49,3	47,9	45,2

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Зовнішня торгівля відіграє важливу роль в економіці України. Тенденцією протягом 2014-2018 років було зменшення експорту товарів при одночасному збільшенню надходжень від експорту агропромислової продукції. При цьому слід зазначити, що загальний експорт країни в період 2014-2018 років показує скоріше негативну тенденцію. Одним із рушійних факторів є звісно окупація територій Республіки Крим та початок військового конфлікту в Луганській та Донецькій областях в 2014 році. Зважаючи на зазначені вище фактори, виручка від експорту України значно скоротилася в між 2014 і 2015 роками і показала падіння з 53,9 млрд дол. США в 2014 році до 38,12 млрд дол. США в 2015 році. Загалом, падіння виручки від експорту за цей період склало майже 30%. Незважаючи на загальну негативну тенденцію, у 2017 році спостерігається зростання експорту, у тому числі в сільськогосподарській продукції. У 2017 році загальний експорт склав 43,3 млрд доларів США, що на 19% порівняно з 2016 р. А за підсумками 2018 року загальний експорт продукції з України становив 47,3 млрд доларів. США, що на 9,4% більше, ніж у 2017 році (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.2

Динаміка загального товарного експорту, продуктів рослинного походження та недорогоцінних металів та виробів з них за останні 5 років

Категорія товарів	Експорт 2014		Експорт 2015		Експорт 2016		Експорт 2017		Експорт 2018	
	Млн дол. США	У % до заг. обсягу	Млн дол. США	У % до заг. обсягу	Млн дол. США	У % до заг. обсягу	Млн дол. США	У % до заг. обсягу	Млн дол. США	У % до заг. обсягу
Загальний товарний експорт	53901	100	38127	100	36362	100	43264	100	47340	100
Продукти рослинного походження	8736	16,2	7971	20,9	8094	22,3	9216	21,3	9886	20,9

Продовження табл. 1.2

Категорія товарів	Експорт 2014		Експорт 2015		Експорт 2016		Експорт 2017		Експорт 2018	
	Млн дол. США	У % до заг. обсягу	Млн дол. США	У % до заг. обсягу	Млн дол. США	У % до заг. обсягу	Млн дол. США	У % до заг. обсягу	Млн дол. США	У % до заг. обсягу
Недорогоцінні метали та вироби з них	15229	28,3	9471	24,8	8339	22,9	10125	23,4	11633	24,6

Джерело: розроблено автором на основі [4]

Динаміка експорту агропродовольчої продукції показує позитивну тенденцію, і темпи росту експорту агропродовольчих товарів були хоч і помірними, але все ж позитивними в період 2016-2018 років, і, незважаючи на спад після 2014 року з 8,7 млрд дол. США виручки в 2014 році до 7,9 млрд дол. США виручки в 2015 році, новий ріст, хоч і не значний вже спостерігався в 2016 році і складав близько 1,5%. 2016 р. Стійка тенденція до зростання обсягів виручки від експорту продуктів рослинного походження зберігається і надалі. Так вже в 2018 році, загальна виручка від експорту продукції рослинного походження складає 9,9 млрд дол. США, що показує ріст навіть до переломного 2014 року і складає близько 13% росту за досліджуваний період.

Поглиблений аналіз основних тенденцій промислового виробництва та структури експорту виявив надмірну сировинну орієнтацію господарського комплексу нашої країни, що дало підстави стверджувати про виникнення українського явища "голландської хвороби" та внутрішнього повторення "ресурсу" прокляття ", які посилювалися марнотратним характером та суббалансом підприємницької діяльності, що входять до складу інтегрованих суб'єктів господарювання [2, с. 8].

"Голландська хвороба" (ефект Гронінгена) - негативний ефект, пов'язаний з відкриттям родовищ корисних копалин або зростанням експортних цін на видобувні галузі. Прокляття ресурсів - явище в економіці через те, що країни, що мають значні запаси природних ресурсів, розвинені менш економічно, ніж країни, що мають невеликі запаси природних ресурсів. Саме феномен «голландської

хвороби» та повторення «прокляття ресурсів» щодо українських реалій запрограмували вітчизняну сировинну модель розвитку національної економіки, що сприяло утворенню великого олігархічного капіталу, який був посилений присвоєнням природного оренда ресурсів та монополізація базових ринків [16, с. 234].

У 2018 році сільське господарство в Україні стало головною сферою, яка приносить доходи для національної економіки. Доказом є статистика щодо валової доданої вартості, сформованої в секторі. Так, у 2018 році аграрії створили 10% валового внутрішнього продукту країни, що порівняно з розмірами переробної галузі, лише на 2,5% менше частки роздрібної та оптової торгівлі, яка не створює реальних товарів, а лише передбачає їх рух від виробника до споживача. Тоді як 7-8 років тому частка аграрного сектору у ВВП становила лише 5-6%. Збільшення обсягів виробництва сільського господарства з 2014-2018 рр. зумовлено насамперед дефіцитом продовольства на світових ринках та наявністю вільних виробничих потужностей та необхідних умов в Україні [13, с. 757].

З 2014 року експорт агропромислового сектору збільшився на 13% і досяг 9,9 млрд дол. США у 2018 році становив майже 21% загального обсягу експорту країни. Однак за той самий період частка продукції з високою доданою вартістю скоротилася вдвічі. Разом з тим, розвиток аграрного сектору в Україні відбувається головним чином за рахунок внутрішніх ресурсів, оскільки іноземні інвестори інвестували в сільське господарство у 2018 році лише 1,2% від загальної суми іноземних інвестицій. Більше того, в 2004 та 2008-2009 роках іноземці були набагато більше зацікавлені в агробізнесі, ніж сьогодні. Однією з можливих перешкод для залучення іноземного капіталу є несприятливий інвестиційний клімат та відсутність довгострокової макроекономічної стабільності, що знецінює внутрішні активи та робить непривабливі інвестиції з річною віддачею нижче 30-40%.

В цілому металурги разом з аграріями становлять основу української економіки, генеруючи в цілому 2/3 валютних активів від експорту. Сама

металургійна промисловість в Україні значно скоротилася за останні 2 роки через внутрішні та зовнішні фактори. Падіння цін на чорні метали на світових ринках, яке розпочалося у 2012 році, та технологічна відсталість вітчизняного виробництва, включаючи його високу енергоємність та імпорتنу енергетичну залежність, призвели до більш ніж удвічі скорочення обсягів експорту в цій галузі. Зокрема, у 2015 році експорт дорогоцінних металів та їх продукції становив 9,5 млрд доларів, тоді як у 2011 році він становив 22,1 млрд доларів [12, с. 101].

Щодо продажу недорогоцінних металів та виробів з них за кордон виручка хоч і показала значне падіння на 37,8% з 2014 до 2015 років приносячи Україні 15,2 млрд дол. США та 9,5 млрд дол. США відповідно, та все ж дана галузь залишається однією з найбільш вагомих в економіці України. Так вже починаючи з 2017 року виручка від експорту недорогоцінних металів та виробів з них починає зростати і в 2017 році показує приріст в 21,4% щодо попереднього року. В 2018 році приріст щодо 2017 року склав 14,9 відсотків та зупинився на позначці в 11,6 млрд дол. США.

Аналізуючи структуру експорту України (див. табл. 1.1 та дод. Б) можна дійти висновку, що експорт сталі та інших чорних металів, а також експорт продуктів рослинного походження в 2018 році приніс країні 11,6 млрд дол. США та 9,9 млрд дол. США відповідно, що складає більше 45% загального експорту країни. Ці галузі є основним джерелом пропозиції іноземної валюти. У той же час залежність галузей від коливань світового ринку призводить до більш високого рівня ризику в бізнесі.

Сьогодні для опису економічної ситуації в Україні можна застосувати термін «голландська хвороба». У широкому сенсі це поняття означає залежність економіки від умов світових ринків сировини. Проблема полягає в тому, що зростання експортних надходжень дозволяє збільшити інвестиції в видобуток залізної руди без збільшення та модернізації промислового виробництва.

У той же час країна страждає від дефіциту нафти і природного газу, відсутності основних агрономічних руд, кольорових і рідкісних металів і деяких

інших корисних копалин. Більше того, найкращі частини запасів вже сильно використані, а умови видобутку поступово ускладнюються.

Ще гірше ситуація виглядає з ринком готових товарів. В 2018 році, експорт закінченої готової продукції склав не більше 20%, що ще більше наштовхує нас на підозри прогресування «голландської хвороби» в економіці України [16, 236].

Висновки до розділу 1

«Голландська хвороба» — гостра залежність економіки та бюджету від експорту одного-двох різновидів сировини, який забезпечує левову частку доходів держави; при цьому потреби населення в товарах і послугах задовольняються за рахунок імпорту, а власне виробництво розвивається слабо.

На основі проаналізованих індикаторів та ознак можна дійти висновку, що в сучасному економічному світі спостерігається тенденція до експортоорієнтованості країн за рахунок сировинних ресурсів, що згодом може призвести до розвитку так званого «ресурсного прокляття» і навіть до «голландської хвороби».

На жаль, базуючись на дане дослідження, можна цілком легко дійти висновку, що економіка України теж є залежною від декількох видів сировинних ресурсів, які країна експортує в чистому вигляді і без обробки. Це загрожує ще більшим спадом розвитку власного виробництва та більшої потребі в імпортованих товарах. За рахунок цього, економіка країни може зазнати найтяжчих наслідків «голландської хвороби». Підкріплює дане твердження також той факт, що станом на 2018 рік експорт закінченої готової продукції склав не більше 20%, що ще більше наштовхує нас на підозри прогресування «голландської хвороби» в економіці України.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТОВАРНОГО ЕКСПОРТУ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ПОДОЛАННЯ «ГОЛЛАНДСЬКОЇ ХВОРОБИ»

2.1. Дослідження видів економічної діяльності України за товарною структурою експорту.

Агропродовольча продукція, до якої належать сільське господарство та харчова промисловість, відіграють значну роль у внутрішньому експорті товарів. Ці продукти становили 22,9% всього українського товарного експорту за період 2014-2018 років. Більше того, в останні роки ця частка швидко зростає - з 32% у 2014 р. до 38,4% у 2018 р. Зовнішня торгівля цією продукцією становила позитивне сальдо торгівлі, а 2018 році становив 13,5 млрд дол. США, що означає, що рівень експорту в даній галузі більш ніж в 5 разів перевищує рівень імпорту. Загалом у зовнішній торгівлі з 2006 року Україна постійно має від'ємне сальдо, яке у 2018 році становило 9,9 млрд доларів, що загрожує фінансовій безпеці держави. В останні роки Україна динамічно завойовує зовнішні ринки та розширює експорт сільськогосподарської продукції (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Товарна структура експорту по основним галузям в Україні, млн дол. США

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Продукція АПК	16668	14561	15280	17754	18610
1. Живі тварини, продукти тваринного походження	1014	823	775	1108	1210
2. Продукти рослинного походження	8736	7971	8093	9215	9886
2.1 Кукурудза	3351	3002	2653	2989	3506
2.2 Пшениця	2291	2760	2717	2760	3004
2.3 Ячмінь	842	769	666	711	682
3. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3822	3299	3962	4605	4496
4. Готові харчові продукти	3096	2468	2450	2826	3018

Продовження табл. 2.1

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Недорогоцінні метали та вироби з них	15229	9471	8339,0	10125,0	11633,0
1. Чорні метали	12905	8078	7247	8666	9937
2. Вироби з чорних металів	1691	917	690	897	1110

Джерело: розроблено автором на основі [4, 28]

На найбільшу частку експорту припадає рослинна продукція - у 2014-2018 роках це більше половини експорту агропродовольчої продукції. Саме за цією групою товарів складається основна частина надлишкового балансу всіх агропродовольчих товарів: за даними 2018 р. це 8,4 млрд дол. США, або 62,2%. Значний надлишок утворюється від жирів та олій тваринного чи рослинного походження – 4,2 млрд доларів. або 31,1%. Потрібно зауважити, що в 2018 році для живих тварин та продуктів тваринного походження було позитивне сальдо становило хоч і становило всього 292 млн дол. США. За готовими продуктами харчування надлишок за рахунок значного імпорту становив 678 мільйонів доларів. Таким чином, дві товарні групи - продукти рослинного походження та жири та олії тваринного чи рослинного походження - є основою експорту агропродовольчих товарів, як за масштабом експорту, так і за розміром надлишку.

Основними експортними культурами є кукурудза, пшениця, ячмінь та ріпак, соя та соняшник серед олійних культур (Додаток Б).

Мабуть, в останні роки завдяки зростанню експорту, кукурудза та ріпак стали основними експортними культурами [15, с. 136]. Загалом, за даними розглянутих культур, у 2018 році виручка від експорту становила майже 9,1 млрд дол. США, або 91,9% продукції рослинного походження.

Так проілюстрованих даних наведених в Додатку Б ми бачимо, що серед зернових культур кукурудза займає лідируючу позицію протягом всього досліджуваного періоду окрім 2016 року, в якому питома вага пшениці серед зернових культур переважила питому вагу кукурудзи.

Щодо показників, то бачимо, що внаслідок нестабільної ситуації, що трапилася в Україні в 2014 році, всі розглянуті культури зазнають зниження

обсягів експорту. Так кукурудза в період 2014-2016 років зменшила вливання іноземної валюти в економіку України з 3,35 млрд дол. США до 2,65 млрд дол. США, що означає падіння на майже на 21%. Хоча, слід зауважити, що вже в 2018 році виручка від експорту кукурудзи наздоганяє і навіть випереджає показник 2014 року і зупиняється на поділці в 3,5 млрд дол. США за 2018 календарний рік [17, с. 23].

Рівень виручки від експорту пшениці майже не зазнав коливань в 2014 році і показав всього лише незначний спад в 2,3% в 2015 році. Надалі експорт пшениці демонструє стабільний хоч і не значний ріст виручки від продажу і фіксується на помітці в 3 млрд дол. США в 2018 році, що складає приріст в 31% в порівнянні з 2014 роком.

Валова виручка від експорту ячменю показує стійку хоч і від'ємну динаміку протягом досліджуваного періоду і сягає свого мінімуму в 2016 році з показником 66 млн дол. США, що на 21% менше пікового значення зафіксованого в 2014 році.

Важливе місце в економіці України займають недорогоценні метали та вироби з них. Разом з продажем товарів рослинного походження вони становлять левову частку всіх валютних вливань в економіку за рахунок експорту.

Неможливо переоцінити важливість впливу добутку недорогоценних металів а також виробів з них. Традиційно дана галузь має позитивне сальдо в розрізі років і в 2018 році воно склало майже 8,1 млрд дол. США. Варто зазначити, що майже повністю такий високий сальдо існує завдяки видобутку і продажу за кордон чорних металів. З однієї сторони це робить це дає нові притоки іноземної валюти в Україну, а з іншої лише можливість отримувати більші прибутки за рахунок доданої вартості готових виробів [17, с. 17].

Тим не менш чорна металургія відчула значний вплив після 2014 року і показник виручки від експорту впав з 12,9 млрд дол. США 2014 році до 7,4 млрд дол. США в 2016 році, що склало падіння майже на 44%. Що правда, наступні роки галузь демонструє стійкий розвиток і в 2017 році спостерігається підвищення виручки від експорту на 19 відсотків в порівнянні до 2016 року, а в 2018 році – 15 відсотків підвищення відповідно до 2017 року. В 2018 році

показник сягає 9,9 млрд дол. США виручки від експорту, що все одно менше від пікового за досліджуваний період показника 2014 року.

Тільки видобуток та подальший продаж чорних металів створює позитивне сальдо в майже 8,6 млрд дол. США і наповнює державу валютними запасами [4].

Продаж виробів з чорних металів не створює такого величезного сальдо для економіки України, так як об'єми продажів та виробництва значно менші. Так експорт виробів з чорних металів в грошовому вираженні в 2014 році становив близько 1,7 млрд дол. США, а сальдо складало близько 850 млн дол. США. Після чого був помітний значний спад в наступних 2015-2016 рр. Так в 2015 році спад виручки від експорту виробів з чорних металів склав більше 45%, а показник зупинився на відмітці в 917 млн дол. США. В наступному 2016 році падіння склало 25% у порівнянні з 2015 роком, а загальна сума експорту склала 690 млн дол. США. Експортно-імпортне сальдо в 2016 році склало всього лише 42,5 млн дол. США. Слід відмітити, що в 2017 році вже спостерігається підвищення показника виручки від експорту на 30%, а за 2018 рік ще на 24 %. Таким чином в 2018 році експорт виробів з чорних металів в грошовому виразі показував виручку в 1,1 млрд дол. США, а сальдо становило близько 147 млн дол. США.

Щодо реальних обсягів продажу сільськогосподарської продукції та чорних металів слід відмітити, що такі країни як Індонезія, Нідерланди та Саудівська Аравія стали найбільшими імпортерами української сільськогосподарської сировини. Так в Індонезію в 2018 році було експортовано близько 2,6 млн тонн пшениці, Нідерланди імпортували близько 3,2 млн тонн української кукурудзи, а Саудівська Аравія закупила близько 66% експорту українського ячменю, а саме 2,4 млн тонн.

Таблиця 2.2

Фізичні обсяги експорту української сировини за країнами світу, т

Країна	2014	2015	2016	2017	2018
	Пшениця				
Світ	10543788	13451830	17921192	16993540	16373389
Індонезія	312205	973045	2119010	2055069	2606432

Продовження таблиці 2.2

Країна	2014	2015	2016	2017	2018
	Пешниця				
Філіппіни	278474	643685	945043	87676	1754936
Египет	2843061	1803065	2407006	2659339	1396268
Марокко	491629	482544	856155	619308	1385245
Туніс	433244	618329	390155	818131	1026530
	Кукурудза				
Світ	17556531	19048697	17275407	19437445	21440629
Нідерланди	1422659	1738966	1238265	2787088	3178102
Іспанія	2594861	2821871	2124003	2187368	3060517
Китай	1610518	3139494	2680260	2013072	2878862
Єгипет	2192925	2890332	2575401	2555207	2434515
Італія	1230066	1282483	1307293	1742938	1771003
	Ячмінь				
Світ	4165877	4629500	4801693	4855317	3597474
Саудівська Аравія	2682585	2450753	2014426	2077194	2366132
Китай	179135	76212	300463	792391	321877
Лівія	18316	479384	820783	383745	233565
Туніс	5495	26286	214377	825	121465
Японія	200854	210685	20091	34229	120596
	Чорні метали				
Світ	1152703	863669	709952	1116054	977852
Турція	226861	18028	195158	251797	177286
Італія	40006	61342	104601	117436	132465
Нідерланди	114877	9321	75722	101423	112224
Польща	50114	47654	51768	68411	73702
Румунія	15764	26222	26382	41697	40224

Джерело: розроблено автором на основі [31]

Досліджуючи основні види економічної діяльності за товарною структурою експорту можна дійти висновку, що Україна відчуває на собі вплив так званої «голландської хвороби». Маючи значні поклади ресурсів чорних металів, а також значні обсяги виробництва сировини сільськогосподарського походження, майже половина експорту держави складають первинні, необроблені ресурси. Це несе за собою значно нижчу додану вартість, ніж в готових товарів, а як наслідок значну втрату коштів в майбутній перспективі.

2.2. Стратегії подолання проявів «голландської хвороби» в міжнародній практиці.

Голландська хвороба та прокляття природних ресурсів - об'єктивні явища

економічного розвитку країн, що мають значні сировинні ресурси. Для подолання цих захворювань необхідні ефективні установи та відповідна структурна політика. Необхідність структурної політики пояснюється вузькою міжнародною спеціалізацією економіки України та накопиченими структурними дисбалансами, що відтворюють низьку конкурентоспроможність великих компаній, не окремих компаній чи навіть галузей, а великих секторів.

Після років безуспішного пошуку нафти Норвегія виявила, що контрольное масивними запаси. Касим був негайно розгорнутий. Його рекомендації включатимуть як максимізувати та витратити дохід. Йому довелося з'ясувати баланс між приватною ініціативою та наглядом уряду.

Бонанза могла бути катастрофічною. Коли країни зосереджують всю свою землю, працю та капітал в одній галузі, страждають інші галузі. Але Касим заохотив технологічні дослідження, які досягли видобутку в 45% - на 20% більше, ніж у середньому. Норвегія також змогла використовувати технологію за межами нафтових родовищ. Це допомогло суміжним галузям розвиватися [23, с. 1146].

Що стосується витрат, Норвегія обмежила те, що могла витратити. Вони сказали, що 4% від нормальної віддачі - це максимум, який він може отримати безпосередньо підприємець. В іншому випадку доходи від нафти повинні були розширити внутрішнє виробництво. І коли він став занадто великим для цього, вони сказали, що його потрібно використовувати за межами країни.

Результат: Норвегія обмежила свою залежність від нафти. Так, це зіграє проти них, коли ціни на нафту впадуть. Але все ж у країні був буфер.

Список країн, що рясніють природними ресурсами та переповнені економічними та політичними труднощами, є довгим, але він не включає Норвегію, третього за величиною експортера нафти у світі після Саудівської Аравії та Росії. Норвегія намітила довгостроковий орієнтований на оподаткування підхід до управління своїми величезними нафтовими ресурсами. Законом право власності на родовища нафти на норвезькому континентальному шельфі має держава. Таким чином, вся орендна плата за нафту та газ повинна нараховуватися норвежцям через їх уряд. Це є правовою основою для державного регулювання

нафтової галузі, а також для її оподаткування. Ліцензії на розвідку та видобуток видаються за невелику плату як вітчизняним, так і іноземним нафтовим компаніям. Було прийнято рішення експролювати оренду нафти та газу за рахунок податків і зборів, а також безпосередньо брати участь у розробці ресурсів, а не через продаж чи аукціон прав на розвідку та виробництво. Завдяки прямому партнерству з ліцензіатами, а також за допомогою різних податків і зборів, Норвезька держава зуміла взяти близько 80 відсотків орендної плати за ресурси з 1980 року. Дохід від нафти зберігається у 4-ому державному пенсійному фонді (назва була нещодавно змінена, до цього його називали Норвезьким нафтовим фондом). Зараз фонд складає близько 300 млрд дол. США, або близько 65000 дол. США на особу, і розподіляється між переважно іноземними облігаціями (дві третини) та акціями (одна третина). Як свідчить зміна назви, фонд покликаний принести користь нинішньому поколінню норвежців у старості, а також майбутнім поколінням. Ще однією метою було захистити вітчизняну економіку від перегріву та можливих відходів. Незважаючи на це, змінна частка чистих надходжень від податку на нафту щорічно перераховується до урядового бюджету, по суті для покриття дефіциту бюджету, що не стосується нафти. Норвежці не були спокусою розширити свій центральний уряд за розумні межі внаслідок нафтового буму. Навіть через 30 років після виявлення нафти у норвежців є менший центральний уряд, ніж сусідні Данія та Швеція. Як тільки Банк Норвегії був зроблений законом, більш незалежним від політичного втручання кілька років тому, управління нафтовим фондом було переведено з Міністерства фінансів у Банк, щоб збільшити відстань між політиками та фондом [23, с. 1147-1148].

Традиція демократії в Норвегії задовго до появи нафти, ймовірно, допомогла імунізувати країну від недуг, які заподіяли більшість інших багатих на нафту країн. У Норвегії було відвернено масштабні пошуки оренди, інвестиційні показники були достатніми, а рівень освіти країни - відмінний. Частка кожної когорти, яка відвідує коледжі та університети Норвегії, зросла з 26 відсотків у 1980 році до 80 відсотків у 2003 році. Навіть так, Норвегія стикається з

проблемами. Можна виявити деякі (слабкі) ознаки голландської хвороби, зокрема, млявий експорт та прямі іноземні інвестиції та відсутність великої, яскравої високотехнологічної виробничої галузі, як у сусідній Швеції та Фінляндії. Але, мабуть, головна проблема полягає в тому, щоб переконатися, що нафтові багатства не прищеплюють помилкового почуття безпеки, відчуття, що все йде і що важкі рішення можна відкласти або уникнути. Докладено зусиль, щоб імунізувати фонд від політичного втручання, передавши його управління незалежному центральному банку. Іншою можливістю може стати приватизація, наприклад, переведення нафтового фонду людям у вигляді пенсійних заощаджень. Ще одним рішенням може бути вкладення повноважень щодо розпорядження надходженнями від нафти у спеціальний незалежний, але демократично відповідальний і повністю прозорий орган. Також може бути передбачена змішана стратегія, яка має спільну публічну та приватну відповідальність за захоронення нафтових багатств для розповсюдження ризиків та узгодження різних точок зору [23, с. 1148].

Економіка Норвегії, таким чином, добре вписується навіть у світ все більш декарбонізуючого світу. Нація, можливо, уникнула прокляття нафти завдяки продуманому та розсудливому використанню ресурсів разом із сильними інституціями, але, як висловився історик Ейнар Лі з Університету в Осло, "ніхто - навіть ми самі - не мігли повторити свій нафтовий успіх". Удача в часі відкриття нафти та глобальних цінових рухів забезпечили, що Норвегія могла розвинути вмилу та справедливу економіку.

Починаючи з 1970-х років норвезька економіка стала ще більш міжнародно орієнтована і очолює світ за ключовими економічними, соціальними та політичними показниками. Норвегія посідає перше місце з 188 країн світу щодо Індексу людського розвитку. Як показано в таблиці 2,2, значення Індексу людського розвитку в Норвегії збільшилося з 0,811 в 1980 році до 0,953 в 2017 році, середньорічне зростання - приблизно на 0,45%. Це показує, що країна з добре керованим нафтовим багатством матиме позитивний вплив на ці показники та призведе до підвищення продуктивності [32].

Таблиця 2.3

Обрані індикатори людського розвитку Норвегії

Рік	Тривалість життя	Очікувані роки навчання	Середні роки навчання	ВНД	Індекс людського розвитку
1980	75,6	13,1	10,3	34076	0,811
1985	75,9	13,2	10,9	440052	0,828
1990	76,5	14,0	11,5	42152	0,849
1995	77,7	15,6	11,8	50017	0,883
2000	78,7	17,5	12,0	57853	0,917
2014	81,6	17,5	12,6	64992	0,944
2015	82,0	17,7	12,5	67028	0,948
2016	82,2	17,9	12,6	67340	0,951
2017	82,3	17,9	12,6	68012	0,953

Джерело: розроблено автором на основі [32]

Норвегія є багатою країною щодо доходу на душу населення, який у 2017 році становив 68 012 доларів США. Населення становить близько 5,137 мільйонів, при цьому безробіття є дуже низьким і стабільним між 2,3% - 4,7% з 2003 року, і, як очікується, він залишиться низьким протягом наступних років. За оцінками, 1 з кожні 9 робочих місць у Норвегії пов'язаний з нафтовою промисловістю, і жодна людина, яка живе за межею бідності; крім того, Норвегія є чистим зовнішнім кредитором та донором міжнародної допомоги. Норвегія пережила майже півтора десятиліття, з 1972 по 1986 рік, високу інфляцію. Як показано на додатку В, інфляція зросла з 5,7% у 1985 р. До 7,2% та 8,7% у 1986 р. Та 1987 р., Але, за винятком 2008 р., Вона стабілізувалася з того часу. Це може бути пояснено більш ефективним управлінням нафтовим багатством, обмеженням його впливу на ціни.

Таблиця 2.4

Структура експорту Норвегії за період 2014-2018 рр., тис дол. США

Країна	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Загальний експорт продукції					
Світ	144611290	104800055	89628327	101976020	122971518
Великобританія	32894514	21092595	18548820	21523276	26516965
Германія	24476885	18614131	12774556	15822792	1965540
Нідерланди	19267984	11534309	9523674	10135333	13149801
Швеція	8185126	6184259	5757003	6738530	8196534
Франція	8838674	6865405	6133015	6569899	8194637

Продовження таблиці 2.4

Країна	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Нафтові олії та олії, отримані з бітумінозних мінералів, сирі					
Світ	46255259	25351718	22832062	25874695	33293393
Великобританія	18943551	9852953	9124945	9842904	12453068
Нідерланди	12416319	6483818	5330549	4748763	6385275
Германія	5391991	2626096	1740438	2671880	3250128
Швеція	2313672	1692352	1240964	1490200	2385880
Данія	1695603	1082818	80088	1552262	1701998
Газ та інші газоподібні вуглеводні					
Світ	39099510	29391838	20686897	26488187	35245514
Германія	14599495	11631240	7446884	9271854	12629785
Великобританія	9298582	7397444	5873257	7826949	9941720
Франція	5591805	4445775	2969870	3725186	5226732
Бельгія	5224386	3682478	2668703	3368842	4652140
Нідерланди	1007071	578334	329827	447581	841808
Нафтові олії та олії, одержувані з бітумінозних мінералів (крім сирого)					
Світ	7523196	5123252	3242643	5180506	6902739
США	1381554	1145542	639343	885474	1076107
Нідерланди	1228052	571152	415775	706794	870336
Швеція	250755	229799	187	363121	683379
Бельгія	586924	43374	274308	600491	668083
Нігерія	112684	68484	220954	149025	641487

Джерело: розроблено автором на основі [31]

Основними імпортерами всієї норвезької продукції є такі країни, як Великобританія, Германія та Нідерланди. Цілком не дивно, що саме ці країни фігурують в топах країн, що здійснюють імпорт паливних ресурсів, доступних в Норвегії. Так експорт паливних ресурсів в Норвегії в 2018 році становив близько 61% від загального товарного експорту. А найбільшими країнами-партнерами в експорті-імпорті паливних ресурсів Норвегії стали Великобританія, Германія, Нідерланди, Швеція та ін. Таким чином ми бачимо, що більшість паливних ресурсів продається за порівняно високу вартість – 550-650 доларів за тону нафтових олій, та від 350 до 450 доларів за тону газу.

Не дивлячись на величезну частку нафтових сировинних продуктів та газу в загальному товарному експорті Норвегії, країна не вважається залежною від ресурсів багато в чому завдяки правильній політиці уряду під час відкриття

ресурсних центрів.

Норвегія, як успішна країна, багата на нафту, показує, що ефективні установи можуть перетворити природний ресурс на благо, тоді як досвід Нігерії є наочним прикладом прокляття ресурсів. На відміну від будь-якої іншої країни, яка виявила нафтові багатства, у Норвегії була створена сучасна держава добробуту, перш ніж нафта стала ключовим джерелом багатства для країни. Держава добробуту стала однією з інституцій, які забезпечили широкий розподіл переваг від видобутку нафти. Норвегія має невелике населення і вже мала функціонуючу представницьку демократію з сильними інституціями, коли виявила нафту. Норвезька судова система користується високим рівнем довіри населення та має давню репутацію незалежності, компетентності та доброчесності. Крім того, судова система є однією з найменш корумпованих інституцій Норвегії [24]. Така норма закону відіграє вирішальну роль для економічного розвитку, а тому може допомогти перетворити прокляття природних ресурсів на благо, і це очевидно у високій якості життя та добробуту в Норвегії [25, с. 15].

Норвегія успішно уникала прокляття ресурсів з кількох причин. Країна мала історію управління природними ресурсами, яка включала інтеграцію галузей, що базуються на природних ресурсах, з рештою економіки за допомогою різних зв'язків. Крім того, інститути Норвегії були розроблені для подолання потрясінь для економіки, які є ендемічними для виробництва ресурсів, наприклад, великі зміни в торгівлі. Також відокремлення орендної плати на основі вилучення природних ресурсів від витрат цих орендної плати поступово призвело до створення буферного фонду, який сприятиме створенню більш стабільного економічного середовища. Диверсифікація економіки, що призводить до зменшення домінування нафтового сектору, також мала важливе значення для втечі від прокляття ресурсів, і тому шоки цін на нафту мали порівняно обмежений вплив на економіку.

Висновки до розділу 2

В даному розділі досліджено товарний експорт України основних сировинних галузей України. Визначено, в які країни та в яких кількостях

постачається сировина українського походження. Досліджуючи основні види економічної діяльності за товарною структурою експорту можна дійти висновку, що Україна відчуває на собі вплив так званої «голландської хвороби». Маючи значні поклади ресурсів чорних металів, а також значні обсяги виробництва сировини сільськогосподарського походження, майже половина експорту держави складають первинні, необроблені ресурси. Це несе за собою значно нижчу додану вартість, ніж в готових товарів, а як наслідок значну втрату коштів в майбутній перспективі.

В розділі проаналізовано міжнародну практику подолання «голландської хвороби» на прикладі Норвегії. Виявлено, що секрет успіху подолання даного недуга для країни полягав в декількох причинах, а саме країна мала на момент відкриття великих покладів ресурсів вже мала історію управління природними ресурсами, яка включала інтеграцію галузей, що базуються на природних ресурсах, з рештою економіки за допомогою різних зв'язків. Крім того, інститути Норвегії були розроблені для подолання економічних потрясінь, які є ендемічними для виробництва ресурсів, наприклад, великі зміни в торгівлі. Також відокремлення орендної плати на основі вилучення природних ресурсів від витрат цих орендної плати поступово призвело до створення буферного фонду, який сприятиме створенню більш стабільного економічного середовища. Диверсифікація економіки, що призводить до зменшення домінування нафтового сектору, також мала важливе значення для втечі від прокляття ресурсів, і тому шоки цін на нафту мали порівняно обмежений вплив на економіку.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ БОРОТЬБИ З «ГОЛЛАНДСЬКОЮ ХВОРОБОЮ» В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

3.1. Обґрунтування напрямів подолання «голландської хвороби»

Одним з основних і найбільш важливих етапів в процесі обґрунтування напрямів подолання «голландської хвороби» є визначення різновидів сировини, які забезпечують левову частку доходів держави і залежність економіки та бюджету від їх експорту. Дану залежність можна визначити за допомогою проведення кореляційно-регресійного аналізу.

У якості результативного показника (Y) був обраний валовий внутрішній продукт, млн дол. США, а у якості факторних величин:

- X₁ — обсяг експорту кукурудзи млн дол. США;
- X₂ — обсяг експорту пшениці, млн дол. США;
- X₃ — обсяг експорту ячменю, млн дол. США;
- X₄ — обсяг експорту чорних металів, млн дол. США;
- X₅ — обсяг експорту виробів з чорних металів, млн дол. США;
- X₆ — обсяг експорту олії з насіння соняшника, млн дол. США;
- X₇ — обсяг експорту м'яса, млн дол. США;
- X₈ — обсяг експорту насіння ріпаку, млн дол. США;
- X₉ — обсяг експорту яєць птахів, млн дол. США;
- X₁₀ — обсяг експорту натурального меду, млн дол. США;
- X₁₁ — обсяг експорту молока і вершків, млн дол. США;
- X₁₂ — обсяг експорту ріпакової олії, млн дол. США.

Дані для розрахунку кореляційно-регресійного аналізу залежності ВВП України від експорту певних видів продукції представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Вихідні дані для розрахунку кореляційно-регресійної моделі, млн дол. США

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП	136419	163160	175781	183310	131805	90615	93270	112154	130832
Кукурудза	785	1982	3892	3833	3350	3002	2653	2989	3506
Пшениця	906	1070	2330	1891	2290	2238	2717	2759	3004
Ячмінь	740	537	693	575	841	768	665	710	681

Продовження табл. 3.1

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Чорні метали	14626	18466	15340	14319	12905	8077	7247	8666	9936
Вироби з чорних металів	1993	2844	2837	2589	1691	916	689	896	1109
Олія соняшнику	2370	3146	3993	3281	3554	3023	3704	4309	4113
М'ясо	90	197	315	348	381	377	387	531	645
Насіння ріпаку	631	631	791	1197	871	570	392	882	1011
Яйця птахів	28	52	53	74	100	77	45	68	94
Мед	20	28	31	53	93	83	97	134	98
Молоко і вершки	77	95	101	76	121	89	74	81	59
Ріпакова олія	0,244	15	7	42	82	110	69	52	112

Джерело: розроблено автором на основі [31]

В результаті проведення кореляційного аналізу ми отримуємо дванадцятифакторну кореляційну модель побудовану на вище наведених даних. Кореляційна модель представлена у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Кореляційна модель залежності ВВП від експорту певних видів продукції

	У	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11	X12
У	1												
X1	0,81	1											
X2	0,92	0,7	1										
X3	0,52	0,01	0,28	1									
X4	0,76	0,21	0,75	0,42	1								
X5	0,23	0	0,64	0,47	0,96	1							
X6	0,26	0,7	0,85	0	0,38	0,28	1						
X7	0,73	0,66	0,92	0,14	0,65	0,59	0,82	1					
X8	0,58	0,57	0,19	0,14	0,21	0,3	0,32	0,41	1				
X9	0,78	0,68	0,56	0,32	0,27	0,25	0,44	0,71	0,58	1			
X10	0,56	0,38	0,82	0,36	0,83	0,83	0,65	0,83	0,1	0,56	1		
X11	0,18	0,13	0,2	0,4	0,38	0,36	0,07	0,32	0,1	0,19	0,16	1	
X12	0,42	0,42	0,69	0,39	0,73	0,73	0,32	0,75	0,08	0,76	0,72	0,17	1

Джерело: розроблено автором на основі [31]

Отже, найбільший вплив на ВВП України мають: обсяг експорту пшениці та обсяг експорту кукурудзи. Також доволі помітну залежність обсяг ВВП України має від обсягу експорту чорних металів, яєць та м'яса. Тому саме за цими показниками буде логічно провести регресійний аналіз, отримані результати якого представлені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Результативні показники регресійного аналізу

	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-Значення
Y	35135,60153	54437,65069	0,645428322	0,564614778
X2	28,55740795	28,39675165	-1,005657559	0,388669448
X1	24,09011251	10,81202898	2,228084345	0,112196151
X4	7,090899836	2,578726594	2,749767987	0,070756008
X7	2,5331273	95,65716893	1,280961256	0,29025473
X9	-59,6961818	365,665343	-1,640013726	0,199535596

Джерело: розроблено автором на основі [31]

Дані коефіцієнти свідчать про те, що найбільший вплив з обраних факторів мають:

1. обсяг експорту пшениці – при підвищенні експорту на 1 млн дол. США, ВВП України зросте на 28,6 млн дол. США;
2. обсяг експорту кукурудзи – при підвищенні експорту на 1 млн дол. США, ВВП України зросте на 24,1 млн дол. США.

У процесі виявлення кореляційно-регресійних зв'язків між результативним показником ВВП України та факторними величинами, окрім побудови економіко-математичної матриці, було розраховано: коефіцієнт множинної регресії R ($= 0,98$), коефіцієнт детермінації R^2 ($= 0,97$), нормований коефіцієнт детермінації R^2 ($= 0,73$), стандартну помилку ($= 14073$) та значущість F ($= 0,36$). Дані результати вказують на щільний зв'язок між показниками.

Отже, враховуючи, що найбільший вплив на ВВП має обсяг експорту пшениці та кукурудзи, можна зробити висновок, що саме експорт цих видів сировини створює ефект «голандської хвороби» для України.

Виходячи з проведеного дослідження варто відмітити, що експорт даних видів продукції невід'ємно пов'язаний з добробутом українців, а також з припливом валюти до країни. Отож для покращення ситуації в країні та задля подолання негативних ефектів «голландської хвороби» Україні слід перекваліфікуватися експорт продукції з доданою вартістю. З української пшениці можна отримувати якісне борошно, а з кукурудзи отримувати крупу, та борошно.

Розвиток експорту борошна, з одного боку, приносить користь Україні. По-

перше, це підтримає роботу вітчизняних борошняних млинів. А по-друге, експорт борошна (продукт переробки) вигідніше, ніж експорт зерна (сировини).

Однак, ризик продовольчої безпеки може стати на заваді, так як поки що ціну українського борошна не можна порівняти із світовою. Так ціна за тонну борошна виробленого в Україні і відправленого на експорт в 2018 р. складала 233 дол. США, тоді як середньосвітова ціна складає близько 350 дол. США.

Загалом, проблема заключається в тому, що багато українських борошномельних підприємств в Україні не володіють відповідними сертифікатами якості, які б дозволили здійснювати експорт борошна в країни Європи за цінами більш наближеними до світових

Для досягнення таких цілей влада має стимулювати процес модернізації українських підприємств шляхом надання субсидій, податкових пільг, тощо. В Україні нині працює більше 600 борошномельних підприємств, і більшість з них є не завантаженими в повній мірі. Це означає, що потужності для нарощення обсягів експорту пшениці є в повній мірі [9, с. 218].

При тому, слід зазначити, що Україна в повному обсязі задовольняє внутрішні потреби в борошні вже навіть зараз, а це означає, що кожна тонна додаткова тонна виробленого борошна може бути експортована без загрози для продовольчої безпеки в Україні. Так за даними державної статистики, споживання борошна в Україні станом на 2018 рік складало 2 млн тон, а виробництво майже 2,5 млн тон, що дозволило експортувати надлишок до країн-контрагентів [9, с. 219].

Експорт продуктів переробки кукурудзи також буде сприяти підвищенню добробуту України за рахунок нарощення доданої вартості шляхом продажу таких продуктів переробки як кукурудзяне борошно та кукурудзяна крупа. Щоправда, задля нарощення обсягів переробки кукурудзяної сировини в борошно та крупу, влада України повинна сприяти залученню інвестицій в аграрну промисловість України, адже наразі потужностей для вироблення замало. В таблиці 3.4 наведено обсяги залучення інвестицій за видами економічної діяльності в Україні за 2018 рік.

Таблиця 3.4

Надходження прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в Україну за видами економічної діяльності (найбільші обсяги) у 2018 році

Види економічної діяльності	млн дол. США	у % до загального підсумку
Усього	2 869,9	100,0
у тому числі		
Фінансова та страхова діяльність	1 215,1	42,3
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт	599,4	20,9
Операції з нерухомим майном	405,3	14,1
Промисловість	302,1	10,5
Інформація та телекомунікації	119,4	4,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	93,2	3,2

Джерело: розроблено автором на основі [4]

З наведених даних слід відмітити, що обсяг прямих інвестицій в 2018 році в промисловість посів четверте місце серед всіх видів економічної діяльності та склав 302,1 млн дол. США, що має питому вагу в 10,5% від загальної кількості інвестицій. Слід зазначити, що задля нарощення переробки кукурудзи, обсяг даних інвестицій має бути значно більшим, а для цього їх залучення має здійснюватися із-за кордону.

Україна вже на даному етапі задовольняє в повному обсязі свої внутрішні потреби в споживанні кукурудзяного борошна та крупи, тож як і з пшеничним борошном, теоретично, вся продукція переробки може бути спрямована на експорт, тим самим збільшуючи додану вартість експортованої Україною продукції.

Отже, шляхом переробки основних експортних сировинних культур, Україна здатна відійти від сировинної орієнтації економіки, що дозволить, в свою чергу, поступово зменшити, а може навіть і позбутися основних негативних факторів «голландської хвороби».

3.2. Оцінювання наслідків запровадження запропонованих заходів

Україна почала експортувати борошно занадто пізно - багато ринків уже були розділені. Наприклад, Центральну Азію та Південну Америку можна вважати закритими для України. Казахстан є основним постачальником цих країн,

з географічними причинами конкурувати з ним неможливо, як і Аргентина. Південно-Східна Азія є більш доступною з точки зору логістики, але цей ринок контролюється Туреччиною.

Експерти називають Африку одним із найперспективніших ринків: материк великий, а продовольчої продукції, яка виробляється на місцях, бракує. Але є деякі підводні камені. У Європі дуже сильні позиції. Крім того, існує велика кількість гуманітарної допомоги, що доставляється через ООН. Однак потрапити в квоти ООН дуже важко, є багато бар'єрів, як явних, так і секретних.

Основна конкурентна перевага України - ціна. Коли світові ціни зросли на 10%, наші зросли лише на 2%. Українці готові запропонувати більше знижок, і це є перевагою. Також завдяки ціні Україна в теорії може вийти і на європейський ринок, адже порівнюючи ціни, за якими купляється борошно в деяких країнах, можна доцільно припустити, що українське борошно, яке пройде сертифікацію, зможе легко конкурувати на цьому ринку.

Європейський ринок борошна хоч і є насиченим, хоча в ньому прослідковується певна закономірність. Так розвинені країни Європейського Союзу, такі як Великобританія чи Німеччина, імпортують великі обсяги пшеничного борошна, за середньої ціною вищою від середньосвітової.

Для прикладу, Великобританія в 2018 році імпортувала пшеничне борошно за середньою ціною в 417 доларів за тонну, що майже на 80 доларів більше, від середньосвітової ціни. Також ця ціна є більшою майже на 200 доларів на тонну, ніж зараз пропонує український експорт. Імпортні ціни Німеччини також є завищеними, а саме: 390 доларів за тонну в середньому віддавали підприємці та уряд Німеччини в 2018 році [31].

Всі вище наведені факти, в повній мірі пояснюють можливість виходу української продукції на ринок Європи, враховуючи дуже зручне географічне положення. Для цього слід здійснити ряд переговорів з представниками Європейського Союзу щодо налагодження експорту даної продукції на цей ринок.

Демонстрація ефекту від переоснащення української економіки з сировинної експортної орієнтації до продажу продуктів переробки пшениці

наведена в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Розрахунок ефекту переходу від експорту пшениці до експорту борошна з пшениці

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Ціна на тону пшениці, дол. США	217	166	152	161	183
Вартість експортованої пшениці, тис. дол. США	2290754	238182	2717474	2759757	3004359
Кількість експортованої пшениці, т	10543788	13451830	17921192	17138515	16373389
Ціна за тону пшеничного борошна, дол. США	292	227	202	218	233
Вихід борошна з тонни пшениці, %	95	95	95	95	95
Перспективний обсяг вироблення борошна, т	10016599	12779239	17025132	16281589	15554720
Перспективна вартість виготовленого борошна, тис. дол. США	2924847	2900887	3439077	3549386	3624250
Ефект, тис. дол. США	634092,8	2662705	721602,7	789629,5	619890,7

Джерело: розроблено і рохраховано автором на основі [31]

Так в наведених розрахунках шляхом простого визначення додаткової вартості продукції можна визначити, що Україна в період 2014-2018 років могла заробити додаткові 5,5 мільярдів доларів шляхом повного заміщення продажу сировини пшениці на пшеничне борошно і продажу по цінам середнім для української продукції на світовому ринку.

Слід також зауважити, що собівартість виробництва сертифікованого борошна на українських підприємствах є досить великою і складає в середньому 215 доларів на тону в 2018 році. Через це задля успішної експортної політики українського борошна уряду слід здійснити ряд операцій щодо підняття цін продажу українського борошна за кордон, хоча б до середніх світових, що складають близько 340 доларів за тону. Це дозволило б зробити ефект від переорієнтації з продажу необробленої пшениці до продажу борошна з пшениці на 1,5 млрд дол. США більше тільки для 2018 року.

Перехід української економіки від експорту необробленої кукурудзи до експорту продуктів її переробки, а саме борошна та крупи здійснить також значний вплив на розвиток українського експорту, а також відхід від сировинної орієнтації на світовому ринку. Більш докладно з результатами дослідження переходу можна ознайомитися в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Розрахунок ефекту переходу від експорту кукурудзи до експорту борошна та крупи з кукурудзи

Показник	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Ціна на тонну кукурудзи, дол. США	191	158	154	155	164
Вартість експортованої кукурудзи, тис. дол. США	350704	3002493	2653206	2989133	3506065
Кількість експортованої кукурудзи, т	17556531	19048697	17275407	19343510	21440629
Ціна за тонну кукурудзяного борошна, дол. США	260	250	262	301	334
Ціна за тонну кукурудзяної крупи	348	281	290	298	328
Вихід борошна з тонни кукурудзи, %	15	15	15	15	15
Вихід крупи з тонни кукурудзи, %	60	60	60	60	60
Перспективний обсяг вироблення борошна, т	2633480	2857305	2591311	2901527	3216094
Перспективний обсяг вироблення крупи, т	10533919	11429218	10365244	11606106	12864377
Перспективна вартість виготовленого борошна, тис. дол. США	684705	714326	678923	873359	1074176
Перспективна вартість виготовленої крупи, тис. дол. США	3665804	3211610	3005921	3458620	4219516
Ефект, тис. дол. США	3999804,4	923443,5	1031638,3	1342846,1	1787626,3

Джерело: розроблено і рохраховано автором на основі [31]

З наведених розрахунків можна дійти висновку, що за період з 2014 до 2018 року, шляхом переорієнтації з експорту необробленої кукурудзи на експорт продуктів її переробки (кукурудзяного борошна та кукурудзяної крупи) України

мала б змогу отримати близько 9,1 млрд дол. США додаткового валового доходу від експортної діяльності.

При тому слід розуміти, що українська продукція продається за нижчими цінами на ринку через відсутність певних європейських сертифікатів якості. Так за допомогою прямого інвестування в підприємства переробки кукурудзи на готові продукти, Україна буде мати можливість продавати продукцію за цінами близькими до середніх світових. Так наприклад, середня світова ціна за тонну кукурудзяного борошна в 2018 році склала 487 дол. США, що на 45% більше від запропонованої в Україні. Середньосвітова ціна експорту однієї тонни кукурудзяної крупи не так значно відрізняється від запропонованої в Україні і тільки на 5% була більшою в 2018 році.

Враховуючи вище наведені фактори, за умови досягнення українськими підприємствами всіх сертифікацій та продажу продукції за середніми світовими цінами, валовий обсяг експорту від продажу кукурудзяного борошна та крупи міг би становити тільки для 2018 року близько 6 млрд дол. США, а ефект від переходу від експортування необробленої кукурудзи до експорту кукурудзяної крупи та борошна збільшився б на більше, ніж 700 млн дол. США.

Слід зауважити, що вихід України на європейський ринок з навіть середньосвітовими цінами на свою продукцію, міг би відіграти важливу роль в формуванні кон'юнктури цього ринку, адже, як і з пшеничним борошном, так і с кукурудзяним, а також з кукурудзяною крупою, цілий ряд європейських країн імпортують продукцію по цінам вищим від середніх світових. Великобританія здійснювала імпорт в 2018 році кукурудзяного крупи та борошна за цінами 486 та 694 дол. США за тонну відповідно кожного продукту. Це означає, що в середньому британський підприємець переплачує на 42% за дану продукцію.

Така ж сама ситуація прослідковується і в іншій розвинутій країні Європи – Німеччині. За одну тонну кукурудзяною крупи в 2018 році німецький уряд та підприємці віддавали 491 дол. США, що складає теж на 42% більше, ніж за неї в середньому платять в світі.

Таким чином, можна зробити висновок, що через своє вдале географічне

положення, а також економічні зв'язки з Європейським Союзом, Україна має значний потенціал в виробництві і продажі продуктів переробки своїх основних сировинних баз. Очевидно, що місткості європейського ринку буде недостатньо, щоб покрити весь експортний потенціал українського господарства у разі переходу від продажу сировини до продажу первинних продуктів переробки з цієї сировини. Тим не менш, продукцію українського походження потребують країни Африки.

Також проведені дослідження показує швидше ідеальну картину використання ресурсів та повного заміщення експорту сировини на експорт продукції виготовленої з цієї сировини. Зрозуміло, що в реальних умовах, українському уряду слід брати до уваги ще наявність контрагентів-імпортерів продукції, місткість їхніх ринків, а також встановлені квоти на дану продукцію.

Тим не менш, запропоновані в роботі заходи щодо відходу від сировинної орієнтації держави, та поступовому нарощенні продажів саме готової продукції, буде сприяти подоланню симптомів «голландської хвороби», які частково були виявлені в даній роботі. Завдяки запропонованим заходам, Україна здатна нарощувати додану вартість продукції шляхом покращення якості та отримання певних сертифікацій. Як наслідок Україна може повністю відійти від сировинного експорту, або хоча б частково зменшити його питому вагу в загальному товарному експорті.

Висновки до розділу 3

В даному розділі випускної кваліфікаційної роботи проведений факторний аналіз всієї продукції сировинного характеру, що впливає на добробут держави, а саме на показник ВВП. Шляхом проведення кореляційно-регресивного аналізу були виявлені дві основні групи товарів, що впливають на загальний ВВП країни найбільше.

На основі виявлених груп товарів запропоновані шляхи подолання так званої «голландської хвороби» завдяки зменшенню, а в ідеальному і відмові від експорту сировини на користь експорту виробленої продукції з даної сировини. Так запропоновано з української пшениці виробляти пшеничне борошно завдяки

наявності достатньої технічної бази задля переробки необробленої пшениці. З достатнім рівнем мотивації підприємців є шанс стимулювати їх до отримання міжнародних сертифікатів якості та продажу даного борошна за середніми світовими цінами. Експорт кукурудзи запропоновано шляхом вливання прямих інвестицій в підприємства з переробки необробленої кукурудзи, замінити на експорт кукурудзяного борошна та крупи з кукурудзи.

Запропоновані заходи подолання симптомів «голландської хвороби» та сировинної орієнтації експорту країни засновані на доданій вартості продукції, отриманій від переробки сировини на готовий товар. Так розраховано можливий ефект від переходу з сировинного експорту до експорту товарів переробки сировини та показані можливі додаткові валові надходження та вливання іноземної валюти в економіку України.

Таким чином, в перспективі, Україна здатна скоротити експорт близько 50% свого сировинного експорту та стати на шлях подолання «голландської хвороби».

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що «Голландська хвороба» — це гостра залежність економіки та бюджету від експорту одного-двох різновидів сировини, який забезпечує лівову частку доходів держави; при цьому потреби населення в товарах і послугах задовольняються за рахунок імпорту, а власне виробництво розвивається слабо.

На основі проаналізованих індикаторів та ознак можна дійти висновку, що в сучасному економічному світі спостерігається тенденція до експортоорієнтованості країн за рахунок сировинних ресурсів, що згодом може призвести до розвитку так званого «ресурсного прокляття» і навіть до «голландської хвороби».

Базуючись на дане дослідження, можна цілком легко дійти висновку, що економіка України теж є залежною від декількох видів сировинних ресурсів, які країна експортує в чистому вигляді і без обробки. Це загрожує ще більшим спадом розвитку власного виробництва та більшій потребі в імпортованих товарах. За рахунок цього, економіка країни може зазнати найтяжчих наслідків «голландської хвороби». Підкріплює дане твердження також той факт, що станом на 2018 рік експорт закінченої готової продукції склав не більше 20%, що ще більше насторожує нас на підозри прогресування «голландської хвороби» в економіці України.

У випускній кваліфікаційній роботі досліджено товарний експорт основних сировинних галузей України. Визначено, в які країни та в яких кількостях постачається сировина українського походження. Досліджуючи основні види економічної діяльності за товарною структурою експорту можна дійти висновку, що Україна відчуває на собі вплив так званої «голландської хвороби». Маючи значні поклади ресурсів чорних металів, а також значні обсяги виробництва сировини сільськогосподарського походження, майже половина експорту держави складають первинні, необроблені ресурси. Це несе за собою значно нижчу додану вартість, ніж в готових товарів, а як наслідок значну втрату коштів в майбутній перспективі.

В роботі проаналізовано міжнародну практику подолання «голландської хвороби» на прикладі Норвегії. Виявлено, що секрет успіху подолання даного недуга для країни полягав в декількох причинах, а саме країна на момент відкриття великих покладів ресурсів вже мала історію управління природними ресурсами, яка включала інтеграцію галузей, що базуються на природних ресурсах, з рештою економіки за допомогою різних зв'язків. Крім того, інститути Норвегії були розроблені для подолання економічних потрясінь, які є ендемічними для виробництва ресурсів, наприклад, великі зміни в торгівлі. Також відокремлення орендної плати на основі вилучення природних ресурсів від витрат цих орендної плати поступово призвело до створення буферного фонду, який сприятиме створенню більш стабільного економічного середовища. Диверсифікація економіки, що призводить до зменшення домінування нафтового сектору, також мала важливе значення для втечі від прокляття ресурсів, і тому шоки цін на нафту мали порівняно обмежений вплив на економіку.

На основі дослідження виявлено, що, як показала міжнародна практика, недуг хоч і важко подолати, але все ж він є виліковним. Слід відмітити, що симптоми «голландської хвороби» в Україні є не типовими, адже в Україні не спостерігається значного росту курсу національної валюти. Зате присутня явна залежність від сировинного сектору.

У випускній кваліфікаційній роботі проведений факторний аналіз всієї продукції сировинного характеру, що впливає на добробут держави, а саме на показник ВВП. Шляхом проведення кореляційно-регресивного аналізу були виявлені дві основні групи товарів, що впливають на загальний ВВП країни найбільше, а саме експорт сирової необробленої пшениці та кукурудзи.

На основі профеденного факторного аналізу запропоновані шляхи подолання так званої «голландської хвороби» завдяки зменшенню, а в ідеальному і відмові від експорту сировини на користь експорту виробленої продукції з даної сировини. Так запропоновано з української пшениці виробляти пшеничне борошно завдяки наявності достатньої технічної бази задля переробки необробленої пшениці. З достатнім рівнем мотивації підприємців є шанс

стимулювати їх до отримання міжнародних сертифікатів якості та продажу даного борошна за середніми світовими цінами. Експорт кукурудзи запропоновано шляхом вливання прямих інвестицій в підприємства з переробки необробленої кукурудзи, замінити на експорт кукурудзяного борошна та крупи з кукурудзи.

Дослідження показує, що запропоновані заходи подолання симптомів «голландської хвороби» та сировинної орієнтації експорту країни засновані на доданій вартості продукції, отриманій від переробки сировини на готовий товар. У випускній кваліфікаційній роботі розраховано можливий ефект від переходу з сировинного експорту до експорту товарів переробки сировини та показані можливі додаткові валові надходження та вливання іноземної валюти в економіку України.

Базуючись на проведеному дослідженні в даній роботі, можна чітко сказати, що в перспективі, завдяки переоснащенню своєї технологічної бази, а також структури експорту, Україна здатна скоротити близько 50% свого сировинного експорту та стати на шлях подолання «голландської хвороби».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безрукова Н. Dutch Disease in Ukraine: Assessments of the Domestic Export Problems / Н. Безрукова, В. Свічкач. // Економічний часопис XXI. – 2014. – №7. – С. 4–7.
2. Голян В. А. Плата за природні ресурси в умовах децентралізації: інвестиційний аспект / В. А. Голян // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 7. — С. 7— 16.
3. Державна підтримка українського експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua>
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Інноваційний ресурс соціально-економічного розвитку України [Електронний ресурс] : зб. доп. 84-ї наук. конф. студ. КНЕУ; 24 квітня — 23 травня 2017 р. / [відп. за вип. О.А. Петухова]. — Київ : КНЕУ, 2017. — 1032 с.
6. Іринчина І. Б. Пріоритети розвитку зовнішньої торгівлі України / І. Б. Іринчина // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 2. – С. 50–56.
7. Лібанова Е.М. Я обома руками за децентралізацію, але розумію її небезпеку / Е. М. Лібанова // Землевпорядний вісник. — 2015. — № 3. — С. 10—13.
8. Мальський М. З., Біленко Ю. І. Інвестиційна політика в Європейському Союзі та перспективи для України / М. З. Мальський, Ю. І. Біленко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2016. – Вип. 23. – Ч. 3. – С. 114–123.
9. Майстро С. В. Оцінка Результативності Державної Політики Розвитку агропродовольчої сфери в контексті створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом / С. В. Майстро. // National university of civil defence of Ukraine. – 2018. – №1. – С. 217–225.
10. Мінфін: ставки, індекси, тарифи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/>.

11. Ніконенко У. М. Ресурсозалежна економіка: концептуалізація проблеми / Уляна Михайлівна Ніконенко. // Суспільні блага і публічні фінанси. – 2014. – №1. – С. 99–105.
12. Пирожков С. Економіка природокористування має стати стратегічним напрямом економічних досліджень в умовах нової системи геополітичних координат та природноресурсних обмежень / С. Пирожков // Економіст. — 2016. — №1. — С. 2—3.
13. Рубінківська С. О. Голландська хвороба: чи хворіє Україна? / С. О. Рубінківська, М. А. Матвієнко. // Інноваційний ресурс соціально-економічного розвитку України. – 2017. – №1. – С. 756–758.
14. Струк О. Експортоорієнтована стратегія економічного розвитку Маврикію / Олександра Струк // Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. матер. V щоріч. міжн. наук. конф., 18.02.2016 р. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – С. 336–340.
15. Струк О. І. Експортоорієнтовані стратегії економічного розвитку у світовій економіці: дис. канд. ек. наук : 08.00.02 / Струк О. І. – Львів, 2016. – 277 с.
16. Фактори уповільнення економічного зростання: «голландська хвороба», «прокляття ресурсів» та шляхи їх подолання / І. М. Червяков // Культура народів Причорномор'я. — 2014. — № 274. — С. 233-236.
17. Яремчук О. Експортно-орієнтовані стратегії нових індустріальних країн / Олександра Яремчук, Юрій Біленко // Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Сер. Міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 36. – Ч.1. – С. 23–34.
18. Barrows S. D. Do Sub-Saharan Countries in Africa Have the Dutch Disease? / Samuel D. Barrows. // Asian Social Science. – 2018. – №14. – С. 14–28.
19. Bjørnland H. C. Boom or gloom? Examining the Dutch disease in two-speed economies / H. C. Bjørnland, L. A. Thorsrud. // The Economic Journal. – 2016. – №126. – С. 2219–2256.
20. Bjørnland H. C. Dutch disease dynamics reconsidered / H. C. Bjørnland, L. A. Thorsrud, R. Tovrik. // Norges Bank Research. – 2018. – №1. – С. 1–39.

21. Cust J. Dutch Disease Resistance: Evidence from Indonesian Firms / J. Cust, T. Harding, P. Vézina. // Journal of the Association of Environmental and Resource Economists. – 2019. – №6. – С. 1205–1237
22. Egert B. Dutch disease in the Post-Soviet countries of Central and South-West Asia: How contagious it is? / B. Egert. // Journal of Asian Economics. – 2012. – №23. – С. 571–584.
23. Elwerfelli A. Oil a Blessing or Curse: A Comparative Assessment of Nigeria, Norway and the United Arab Emirates / A. Elwerfelli, J. Benhin. // Theoretical Economics Letters. – 2018. – №8. – С. 1136–1160.
24. GAN Business Anti-Corruption Portal. Norway Corruption Report [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/norway>.
25. Joao S. A. Dutch Disease in Central and Eastern European Countries / S. A. Joao, P. D. Antonio. // CeBER Working Papers. – 2017. – №3. – С. 1–50.
26. Kojo N. C. Demystifying Dutch Disease / Naoko C. Kojo. // Journal of International Commerce, Economics and Policy. – 2015. – №6. – С. 1–23
27. Martines de Camargo J. The resource curse reloaded: revisiting the Dutch disease with economic complexity analysis / J. Martines de Camargo, P. Gala. // Texto Para Discussao. – 2018. – №448. – С. 1–29.
28. Robinson J. A. The political economy of public income volatility: with an application to the resource curse / J. A. Robinson, R. Torvik, T. Verdier. // Journal of Public Economics. – 2017. – №145. – С. 243–252.
29. Smith B. Dutch disease and the oil boom and bust / B. Smith. // Canadian Journal of Economics. – 2019. – №2. – С. 584–623.
30. Taguchi H. Analysis of the —Dutch Disease effect and public financial management: the case of Mongolia / Hiroyuki Taguchi. // Munich Personal RePEc Archive. – 2018. – №86561. – С. 1–22.
31. Trade Map – Trade statistics for international business development [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <https://trademap.org/>

32. United Nations Development Programme (UNDP): Human Development Reports [Электронный ресурс]. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <http://hdr.undp.org/en/data>.
33. United Nations Industrial Development Organization [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unido.org>
34. World Trade Organization [Электронный ресурс]. / Statistics database. – Режим доступа: <http://stat.wto.org/>
35. Worldwide Governance Indicators [Электронный ресурс] // The World Bank. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/worldwide-governanceindicators>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Структура товарного експорту України 2015-2018 рр.

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт 2015			Експорт 2016			Експорт 2017			Експорт 2018		
	тис.дол. США	у % до 2014	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2015	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2016	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2017	у % до загального обсягу
Усього	38127149,7	70,7	100	36361711,2	95,4	100,0	43264736,0	119,0	100,0	47339935,2	109,4	100,0
у тому числі												
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	823434,9	81,2	2,2	775036,9	94,1	2,1	1108757,0	143,1	2,6	1211077,8	109,2	2,6
II. Продукти рослинного походження	7971492,5	91,2	20,9	8093693,7	101,5	22,3	9215707,9	113,9	21,3	9886337,1	107,3	20,9
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	3299799,1	86,3	8,7	3962975,8	120,1	10,9	4605666,2	116,2	10,6	4496598,6	97,6	9,5
IV. Готові харчові продукти	2468418	79,7	6,5	2450096,2	99,3	6,7	2826723,0	115,4	6,5	3018739,4	106,8	6,4
V. Мінеральні продукти	3099490,6	50,8	8,1	2728764,8	88,0	7,5	3947721,9	144,7	9,1	4339989,1	109,9	9,2
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2130843,6	69,8	5,6	1558173,2	73,1	4,3	1660611,8	106,6	3,8	1871246,5	112,7	4,0
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	412557,1	70,4	1,1	409203,7	99,2	1,1	561135,1	137,1	1,3	694522,3	123,8	1,5
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	114699,2	73,2	0,3	121962,5	106,3	0,3	151973,2	124,6	0,4	165354,6	108,8	0,3

Продовження додатку А

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт 2015			Експорт 2016			Експорт 2017			Експорт 2018		
	тис.дол. США	у % до 2014	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2015	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2016	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2017	у % до загального обсягу
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	617096	62,6	1,6	536903,4	87,0	1,5	518033,7	96,5	1,2	548909,8	106,0	1,2
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	634219,5	80,7	1,7	677445,5	106,8	1,9	759500,6	112,1	1,8	846660,2	111,5	1,8
XII. Взуття, головні убори, парасольки	150820	74,4	0,4	163821,3	108,6	0,5	180442,7	110,1	0,4	208246,0	115,4	0,4
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	331570,9	69,2	0,9	298541,7	90,0	0,8	363935,7	121,9	0,8	402004,2	110,5	0,8
XIV. 71 Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	82031,4	50,8	0,2	51957,8	63,3	0,1	103639,5	199,5	0,2	62442,6	60,2	0,1
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	9470719,2	62,2	24,8	8338854,6	88,0	22,9	10124613,3	121,4	23,4	11633082,3	114,9	24,6
72 чорні метали	8077628,3	62,6	21,2	7247249,2	89,7	19,9	8666248,4	119,6	20,0	9937284,3	114,7	21,0
73 вироби з чорних металів	916985	54,2	2,4	689793,6	75,2	1,9	896540,2	130,0	2,1	1109963,7	123,8	2,3
74 мідь і вироби з неї	116716,7	71,8	0,3	74682,3	64,0	0,2	132523,6	177,4	0,3	139684,3	105,4	0,3

Продовження додатку А

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт 2015			Експорт 2016			Експорт 2017			Експорт 2018		
	тис.дол. США	у % до 2014	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2015	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2016	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2017	у % до загального обсягу
75 нікель і вироби з нього	5740,5	26,3	0	6295,0	109,7	0,0	5644,1	89,7	0,0	8126,1	144,0	0,0
76 алюміній і вироби з нього	112447,7	88,8	0,3	92682,9	82,4	0,3	129216,6	139,4	0,3	131949,1	102,1	0,3
78 свинець і вироби з нього	22730,2	105,6	0,1	29321,8	129,0	0,1	44701,5	152,5	0,1	33672,6	75,3	0,1
79 цинк і вироби з нього	94,6	0,5	0	17,7	18,7	0,0	64,4	365,0	0,0	362,9	563,0	0,0
80 олово і вироби з нього	22,2	21,9	0	19,7	89,0	0,0	172,1	872,5	0,0	312,9	181,8	0,0
81 інші недорогоцінні метали	97081,7	73	0,3	77889,7	80,2	0,2	95619,3	122,8	0,2	97670,4	102,1	0,2
82 інструменти, ножові вироби	17923,7	74,7	0	17305,1	96,5	0,0	22103,1	127,7	0,1	25237,9	114,2	0,1
83 інші вироби з недорогоцінних металів	103348,7	82,3	0,3	103597,6	100,2	0,3	131779,9	127,2	0,3	148818,3	112,9	0,3
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3940855,8	69,7	10,3	3637946,0	92,3	10,0	4276832,1	117,6	9,9	4656722,4	108,9	9,8
84 реактори ядерні, котли, машини	1961641,6	65,9	5,1	1561256,3	79,6	4,3	1728053,5	110,7	4,0	1726145,9	99,9	3,6
85 електричні машини	1979214,2	73,8	5,2	2076689,8	104,9	5,7	2548778,6	122,7	5,9	2930576,5	115,0	6,2

Продовження додатку А

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт 2015			Експорт 2016			Експорт 2017			Експорт 2018		
	тис.дол. США	у % до 2014	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2015	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2016	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2017	у % до загального обсягу
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	679179,3	46,1	1,8	555659,8	81,8	1,5	625886,0	112,6	1,4	669620,1	107,0	1,4
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	158568,5	68,3	0,4	145690,7	91,9	0,4	151566,7	104,0	0,4	148759,1	98,1	0,3
XX. Різні промислові товари	524316,1	71,2	1,4	537060,2	102,4	1,5	721082,6	134,3	1,7	826257,5	114,6	1,7
XXI. 97 Твори мистецтва	290	125,1	0	182,5	62,9	0,0	240,4	131,7	0,0	880,6	366,3	0,0

Динаміка загального товарного експорту, продуктів рослинного походження та недорогоцінних металів та виробів з них в період 2014-2018 рр.